

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiir Hakkındaki Düşünceleri

Kazım ÇANDIR(*)

Özet

Ahmet Hamdi Tanpınar, Cumhuriyet Devri Türk şiirine damgasına vurmuş sanatçılardandır. O, sadece şâir olarak değil, hikâyeci, romancı, denemeci, edebiyat araştırmacı olarak da güzel eserler ortaya koymuştur.

Şiirlerini -son şiirlerini saymazsak- hece vezni ile yazmış ve bunda da kanaâtimizce başarılı olmuştur. Şekle ve şiir diline önem veren Bursa'da Zaman şâiri, bu anlayışını sonuna kadar devam ettirmiş ve edebiyat tarihimize iyi işlenmiş, pitoresk şiirler hediye etmiştir.

O, şiiri bir gâyeye, amaca, politik ve ideolojik fikirlere âlet etmemiş, güzelliği şiirin kendi bünyesinde aramıştır. Bu anlayışı ile o, "saf şiir" peşinde olan Ahmet Hâşim'e yaklaşmıştır. Çocukluğundan itibaren tesiri altında kaldığı bu şâir, onda santimental bir hava yaratmıştır.

Tanpınar, şiirlerinde anlatamadığı duygu ve düşüncelerini romanlarında anlatmıştır. Onun şiirlerinde olduğu kadar, romanlarında da resme has tasvirler vardır. Özellikle 'Huzur' bu meyanda ele alınabilecek bir romandır. Romanın kahramanı Mümtaz, Ahmet Hamdi'yi temsil etmektedir.

Tanpınar, şiirlerine ve romanlarına kendi hayatından parçalar sıkıştırmıştır. Ancak bunları yaparken, onlar üzerinde değişiklikler de yapmaktan kaçınmamıştır.

Kaplan'ın deyişiyle o, hece şâirlerinin yıldızlarından biri, belki de birincisidir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, şiir, rüya, zaman, musiki, vezin, üslup.

Ahmet Hamdi Tanpınar's Opinions About Poetry

Abstract

Ahmet Hamdi Tanpınar was one of the most prominent men of letters who made a mark on Turkish poetry of the Republican era. Furthermore he produced many literary works as a narrator, novelist, essayist and researcher of Turkish literature.

He wrote his poems –except the latest ones- in syllabic verses and he succeeded in this style. The poet of Bursa'da Zaman (Time in Bursa) presented many well-written and picturesque poems by giving importance to form and poetic language.

He never sacrificed his poems to any kind of political opinions or ideological views. He tried to find the beauty in the poem itself. With this mentality he was after pure poetry and he approached the same pursuit of Ahmet Hâşim by this manner. He had been under the influence of Ahmet Hâşim since his childhood. So this influence created sentimentalism in his soul.

Tanpınar expresses the thoughts and emotions that he hasn't been able to utter in his poems by writing novels. As in his poems, there are picturesque descriptions in his novels. Especially Huzur is an example for this kind. The protagonist of the novel Mümtaz represents Ahmet Hamdi himself.

Tanpınar embeds pieces from his life into his poems and novels. But he makes changes on them masterly.

Key Words: As M. Kaplan says, he is one of the stars of poets using syllabic verse, maybe the first one.

* Okutman, Çankırı Karatekin Üniversitesi Türk Dili Bölümü, Çankırı.

Giriş

Ahmet Hamdi TANPINAR (1901-1962) Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının şâir, hikâyeci, romancı, edebiyat tarihçisi ve denemecisidir. O, geniş yelpazede eserler vermiş bir sanatkârdır.

Şüphesiz onun en bariz vasfı, kendisinin de kabûl ettiği gibi şâir olmasıdır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şiirleri sayıca az olmakla birlikte, devrinin en güzel şiirlerinden olduğu gerçeği münekkitlerce belirtilmiştir. Tanpınar'ın şiirleri üzerine geniş bir incelemesi bulunan Mehmet KAPLAN bu konuda şunları söylemektedir: "Ahmet Hamdi Tanpınar, bütün hayatı boyunca 'güzel' ve 'mükemmel' şiirler yazmayı düşünmüş, sosyal fayda ve te'siri mutlak surette reddetmiştir. Şiirlerinin estetik değer bakımından ebedî bir değer taşımasını istemişti. Şiir üzerinde ömür boyunca çalışmasına rağmen az eser yayınlamış olmasının sebebi budur. O, özlediği mükemmeliyete ulaşmak için şiirlerini bir elmas yontucusu gibi durmadan yontmuştur."¹

Tanpınar on üç yaşında iken annesini Musul'da kaybeder. O yıllarda bu ölüm hâdisesinin Tanpınar üzerinde derin tesiri olur. Aynı acıyı, daha önce yaşamış olan Ahmet Hâşim'in Şiir-i Kamer'lerini okumaktadır. "Hâşim'in de ölen annesi için yazdığı bu şiirler, genç Ahmet Hamdi'yi, bir kader birliği ile devrin bu meşhûr şâirine bağlamıştır. Gençlik şiirlerinde Hâşim'in izleri bellidir."²

Paris'te uzun süre kalarak, yeni fikirlerle "Eve Dönen" Yahya Kemâl'in öğrencisi olan Tanpınar, ondan öğrendikleriyle şiir dilindeki titizliğe ve tarih görüşüne geniş ufuklar açmıştır. Yahya Kemâl'in Tanpınar üzerindeki etkisi hayatının sonuna kadar devam etmiştir.

1936'da Ankara'da yayımlanan Ağaç dergisi etrafında toplanan sanatkârların oluşturduğu çevrede Tanpınar, kendi şiirini bulur. "Necip Fazıl Kısakürek ve Ahmet Kutsi Tecer'le beraber şiirin kapalı, derin ve mistik dünyasını keşfederler."³

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, şiirde hocası Yahya Kemâl'den ayrı bir tarafı vardır. Yahya Kemâl aşk ve tabiatla birlikte, tarihi de şiirine sokmuştur. Tanpınar ise, dil ve mısra mükemmelliğini aldığı Yahya Kemâl'in tarih görüşünü şiirlerinde değil, nesirlerinde gösterecektir. O, şiirinde daha çok gençlik yıllarında sevdiği Ahmet Hâşim'in izinden gidecektir. Yalnız bu izden bir defa uzaklaşarak Yahya Kemâl'in yolunu dener. O da "Bursa'da Zaman" şiiriyle olur. Tanpınar, bu şiirinde bütün bir

¹ Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, s. 237.

² Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, s.216.

³ A.g.e., s. 216.

tarih sevgisiyle vatan, musikî, mimarî, dîn gibi bize ait olan değerlerin aşk ve estetik duygularıyla çok güzel bir sentezini yapar. Bu tarzı da bir daha denemez. Mehmet Kaplan, onun bu çekingenliğini, Yahya Kemâl'i aşamamak korkusuna bağlar. Tanpınar, "Şiirimde anlatamadıklarımı romanlarımda anlatırım" der.

Biz Cumhuriyet döneminin bu büyük şâirinin şiiri ve şiir hakkındaki düşüncelerini incelemeye çalışacağız.

Muhteva

Bu bölümde şâirin muhtevada tem olarak kullandığı unsurlar ile şiirde gaye ve mânâdan bahsedeceğiz.

Şiirde Gaye

Şüphesiz ki her sanatkâr meydana getirdiği veya getireceği eserlerinde bir gayeye ulaşmak ister. Tanpınar'ın şiirleriyle ulaşmak istediği gaye, güzellik ve mükemmelliktir. O, bunu amaçlarken şöyle söylemektedir: "Bugün sanat meseleleriyle yakından alâkadar olmuş, bir zekâ için artık münakaşasına imkân görülmeyen hakikatlerden biri de şiirin her türlü menfaat endişesinden uzak, gayesini yalnız kendinde bulan bir mükemmeliyet olmasıdır."⁴

Tanpınar, şiirde gayenin, bir fikrin veya ideolojinin borazanı olmaması gerektiğini savunur. İdeolojilerin emrinde olan bir şiir; kendi döneminde belki tutulabilir. Ama gelecek zamana, ebediyete ulaşamaz. Böyle şiirler gerçek şiir olamazlar. "Halbuki hakikî şiirin, asıl sanat eserinin kendi varlığından başka bir hedefi yoktur. Kendisinde başlar, kendisinde biter. Bütün asaleti de buradan gelir. Ondaki beklenebilecek yegâne şey, bizde bedî alâka dediğimiz ve hayatımızın maddî taraflarıyla gündelik endişeleriyle münasebettâr olmayan saf bir alâka uyandırmasıdır. Bu, belki anî bir cehtle kendini bulan ruhun, insandaki ezelf hakikatle temasından doğan bir konuşmadır; belki güzellik dediğimiz idealle bir lahza baş başa kalmanın verdiği mestfidir. Bu mânâda denebilir ki şiir ve alelum sanat, ferdin en mutlak ve hür sûrette kendini idrâk ettiği zirvedir."⁵

Tanpınar'a göre, Tanzimât'tan beri iki sanat zihniyeti memleketimizde karşı karşıyadır. Bunlardan birincisi, asırlardan beri gelen bir zevk terbiyesinin mahsulüdür. Bu zihniyet ister ki sanat sadece güzellik peşinde koşsun, güzel denilen şeyi de şiirin kendi imkânları içinde arasın. Bu anlayış batıdan gelen cereyanlar ile beslenmiştir.

⁴ Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, s. 13.

⁵ A.g.e., s. 14.

İkinci zihniyet şiirin hayat ve cemiyetle çok sıkı bir münasebeti olmasını, onun gündelik manzumelerini, ihtiyaçlarını atılmağa hazırlandığı büyük hedeflere hazırlamasını ister. Nâmık Kemâl, son devirlerinde Fikret, Âkif, Mehmet Emin, Nâzım Hikmet bu ikinci telakkînin idare ettiği şâirler olmuşlardır. "Bütün bu şiirler, bir tek noktada birleşirler: Günün ve hayatın emirlerini sanatın üstünde tutmak."⁶

Ancak Tanpınar, bu ikinci zihniyete itibar etmemiş, kendisi Ahmet Hâşim gibi "saf şiir" ikliminde gezinmiştir.

Şiirde Mânâ

Tanpınar, şiirde mânânın kapalı olmasından yana tavır koyan sanatkârlardan biridir. Onun şiirlerinde rüyânın, musikînin hayâllerin, zamanın ve diğer temlerin fazla muğlak kullanılması, şâirin ne anlatmak istediğini bulma yönünde okuyucuyu zorlamaktadır. Kullandığı imaj ve kelimeler zaman zaman okuyucuyu adetâ rüyâ hâline sokar, bu rüyâ hâliinden eşyaya ve tabiata baktırır. "Kelime, şiire üstündeki mânâyı, delâlet ettiği gizli ve âşikâr âlemi, yani yaşayan canlı bir kıymeti de beraberinde getirir. Bu suretle bu sanatta kendiliğinden mânâ denen bir hâl teşekkül eder."⁷

Her kelimenin yüklendiği mânâ, şiirdeki kullanılış biçimine göre değişmektedir. Muhteva, şekil, kafiye, vezin kelimenin şiir içindeki anlamına yön veren unsurlardır. "Kelime, şiire büsbütün başka hususiyetlerin için girer. O artık şiirde yalnız kâmusta falan veya filan mânâların sahibi olan kelime değil, bir hâlet-i rûhiyenin malzemesini kendinde bulmuş olduğu bir sanat malzemesidir ki, içine gireceği terkibe kemiyeti ile beraber keyfiyetini de kullanacaktır. Âhengi, telkîn kudreti, ses şekli, rengi ile o, sanatın nizamında, kâh bir ham boya parçası, kâh renkli bir mozayik taşı ve kâh bir ses ve çok defa bütün bunların hepsi birden olacaktır."⁸

Tanpınar'a göre şiir, tesirini konuşma ve nesir gibi mânâ ve vuzûh ile yapmaz. Şiirde mânâ vardır, fakat bu mânâ nesrin ve konuşmanın mânâsı değildir; asıl kıymet de onda değil, şiirin manevî benliğini yapan havasındadır. Mânâ bu havaya, tıpkı ses ile melodi gibi refâkat eder. "Şiirdeki bu mânâ sadece söz veya nesirde ancak talî ve tezyinî bir kuvvet mahiyetinde kullanılan imajların bir birini takibinden ibarettir."⁹ Ona göre, bütün kuvvetini mükemmeliyetini doğuran her şeyi sanatın lisânından alan bu havanın kelime ile, imajla olan münasebeti bir peyzajın veya bir odanın ışıkla olan münasebeti gibidir. Ufak bir ışık değişikliği eşyayı bir gölge, bir vehim, bazen bir korku hâline indirir, buûtları değiştirirse, bu hava da kelime

⁶ A.g.e., s. 27.

⁷ A.g.e., s.14.

⁸ A.g.e.

⁹ A.g.e., s.19.

ve imajların üzerine öylece tesir eder. "Şiir de böyledir. Onu yapan havayı kaldırınız, elinizde lûgata îadesini bekleyen bir yığın kelime ile birkaç hayâl kırıntısı kalır. Asıl olan bu hava, sanatkârdaki rûhî vaziyetin lisâna naklinden başka bir şey değildir ve bunu yapan da sanatın nizamı ve sanatkârın çalışma kudretidir."¹⁰

Rüyâ

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şiir estetiğini ören en önemli unsurlardan biri, "rüyâ"dır. Antalyalı Genç Kıza Mektup'ta bunu açıkça dile getiren Tanpınar, Antalya'da "Güvercinlik denen deniz mağarasını gördüm. Bu mağara, suyun hücumuyla açılıp kapanan aydınlığıyla benim için mühim bir şey oldu... Estetiğimin temeli olan rüyâ fikri, biraz da bu mağaraya bağlıdır"¹¹der.

Asıl estetiğinin Valery'yi tanıdıktan sonra teşekkül ettiğini söyleyen Tanpınar, bu estetiğin de 'rüyâ' kelimesiyle beraber şuurlu çalışmaya dayandığını söyler. "Valery'nin 'Velez ki rüyâlarını yazmak isteyen adam bile azamî şekilde uyanık olmalıdır.' Cümlesini 'En uyanık bir gayretle çalışma ile dilde rüyâ hâlini kurmak' şeklinde değiştirin benim şiir anlayışım çıkar."¹²

Tanpınar'ın rüyâ hâliyle ilgilenmesi, sadece Valery'den gelen bir etkilenme değildir. Onun bu halinde, çocukluğunu geçirdiği Kerkük ve Musul'da damlarda yatarak yıldızlı gecelerde gökyüzünü seyre dalmasının da etkisi vardır. Ne İçindeyim Zamanın şiiri, bu yönden önemlidir. Bu şiirde kozmosla insanın birleşmesi nakledilir ki, bu da bir çeşit murakabe ve rüyâ hâlidir.

Tanpınar'a göre, rüyâların tesiri üzerinde az çok duranlar, onlarda bu tesiri yapan şeyin bir birini takip eden hayallerden ziyâde, beraberinde yürüyen hava olduğunu kabul ederler. Her rüyâ kendi atmosferi içindedir; onu sırasına göre eğlenceli, zalim, mesut, bedbaht, mukaddes veya günahkâr yapar. İşte bu, rüyânın ruh hâleti veya duygusudur. Ona göre, "Bir rüyâyâ refakat eden duygu, bir vitrinde teşhîr edilen eşyaya verilmiş ışık gibidir. O hayâlleri o ışıkta, onun adesesinden, onun aydınlattığı kenar ve kabartmalarla, onun dağıttığı renklerle, kısaca onun kurduğu bir münasebetler zinciri içinde görmeğe mahkumuz."¹³

Tanpınar için rüyâ, ikinci bir hayat gibidir. İç içe iki oda gibi, uyanık hayat ile rüyâ hâli yan yana durmaktadır. Rüyâ hâli, uyanık hayattan çok daha ayrı, daha geniş imkânlı, daha kesîf, son derece hızlı ve tesâdüfe bağlı

¹⁰ A.g.e., s. 20.

¹¹ Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, s. 257.

¹² A.g.e., s. 18.

¹³ Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, s. 32.

bir hayattır. İnsanlar kader fikrini de rüyâda tanımışlardır. İster rüyâyı anlatalım, ister uyanık hayattan bahsedelim; sanatta asıl olan bu havayı kurabilmek, bu duygu yoğunluğu altından eşyayı gösterebilmektir. Ancak bu suretle, sanat adamı, ömrünün arızalarını, gerçeklerin akislerine realite üstünde bir çehre kazandırabilir. "Herkes kendi varlığının karanlıklarında rüyâlarının sırlarını gizler. Bu demektir ki eserlerimizde, benliğimizin bir köşesinde, bizim için bilinmeyen bir dip tabakada hapsedilmişlerdir. Her çehre, her hâtıra, ömrün har vakı'ası, bize kendi husûsî nâmesiyle gelir."¹⁴

Tanpınar için rüyâ sadece şiirleri için değil, diğer eserleri için de bir menba olmuştur. Onun Abdullah Efendi'nin Rüyâları ve Rüyâlar isimli biri büyük, diğeri küçük iki hikâyesinin de var olduğunu söyleyelim.

Rüyâ sadece uykuya münhasır bir keyfiyet değildir. Gece gibi onu da içimizde taşıyız. Şuurun duvarında açılan her gedikten rüyâların sırasına göre sıkıntılı, zalim yahut mesut diyarına gideriz. "Tecrit ve teksîf gibi zihnî ameliyelerimiz bile, bir bakıma göre rüyâyâ yakındırlar. Zihnin bazı imkânsız ve vuzûh anları, uyanık hâlde görülen bir rüyâdan başka bir şey değildir. Vecd rüyâdır. Çok defa manzara karşısındaki ruh hâletimiz de uyanık hâlde görülen bir rüyâdır."¹⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Tanpınar rüyâyı şiirlerinde kullanırken onu, ulaşılması imkânsız, sınır tanımayan, şuur altının boşaltılmasını kolaylaştıran bir vasıta olarak ele almıştır. Rüyâ ve şuurlu çalışmanın bir terkîbi olarak estetiğini sağladığını söyleyen Tanpınar hakkında Mehmet Kaplan, şöyle bir yorumda bulunur: "Biz buna şuur altı ile zekâ da diyebiliriz. Şuur altı karanlık ve karışık, şuur ise aydınlık ve nizamlıdır. Şiir, birinci hâlden ikinci hâle geçmedir. Şiir, işte bu hâli anlatır. Başka bir deyimle şiir, bir 'mirâç' hâdisesidir."¹⁶

Tanpınar'ın şiir, hikâye ve romanlarının pek çoğunda rüyâ, bir imaj, bir motif veya alegorik-sembolik bir figür olarak görülür.

Zaman

Tanpınar'ın şiirlerinde sık sık yer verdiği kavramlardan biri de "zaman" kavramıdır. Onun, "Antalyalı Genç Kıza Mektup"unda "Şiir ve sanat anlayışında Bergson'un zaman telakkîsinin mühim bir yeri vardır,"¹⁷ dediğini göz önüne alırsak, Tanpınar'ın zamana da rüyâ kadar değer verdiğini anlarız.

Tanpınar'ın zaman anlayışı hakkında Sabahattin Eyüboğlu, şunları söyler: "Yalnız zaman kırıntıları sözü üstünde durmakla Tanpınar'ın varlığı

¹⁴ A.g.e., s. 34.

¹⁵ A.g.e., s. 32.

¹⁶ Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, s. 68.

¹⁷ A.g.e., s. 259.

zamanla bir saydığını görürsünüz... Bununla beraber Tanpınar'ın şiirinde bir geçmiş zaman özlemi bulamazsınız. Aradığı şey eski günler, yitirilmiş cennetler değil, bugün yaşadığı ânın zaman yüklü olmasıdır. Bu bakımdan Yahya Kemâl'den ayrılıp daha çok Ahmet Hâşim'le uzlaşır. Bir kuyumcu titizliği ile silip parlattığı anlarında yakınan, vahlanan bir lirizm değil, bir sır çözme kaygısı, bir alşimist çabası var gibidir. Tanpınar için zamanı yaşamak çağını yaşamak değildir."¹⁸

Tanpınar şiirlerinde zamanla ilgili kavramları, sıkça kullanır. Şiirlerinde, "Yaz, kış, gece, şafak, aydınlık, karanlık, sabah, akşam, sonbahar, mevsim, sene, erken, geç, saat, gün ilh..." gibi zamanla ilgili kavramlar görülür. Bunlar şiirlerin başlıklarına da yansımıştır: "Ne İçindeyim Zamanın, Sabah, Yavaş Yavaş Aydınlanan, Sabaha Karşı, Yollar Çok Erken, Birgül Bu Karanlıklarda, Bütün Yaz, Karışan Saatler İçinde, Uyku Sularında, Bursa'da Zaman, Bırak Aydınlığa, Akşam, Zaman Kırıntıları, Kış Bahçesi, Boğaz'da Gece, Musul Akşamları, Sonbahar, Odalarda Akşam, Senenin Son Gecesi, Sonbahar, Sabah, Günlerimiz ilh..." toplam 21 şiir zamanla alâkalı isimlerden oluşmuştur. Bu da gösteriyor ki zaman Tanpınar'ın şiirlerinin özünü teşkil eden mihenk taşlarından biridir.

Mehmet Kaplan'a göre Tanpınar'ı başlangıçtan itibaren rüyâya, hülyaya, güzelliğe sürükleyen esas âmil zamanın dışına çıkmaktır. Bunu en güzel örnekleyen şiirler ise Bursa'da Zaman ve Ne İçindeyim Zamanın şiirleridir.

Bir zafer müjdesi burda her isim
Sanki tek bir ânda gün, saat, mevsim
Yaşıyor sihrini geçmiş zamanın
Hâlâ bu taşlarda gülen rüyânın

(Bütün Şiirleri s. 50)

Ne içindeyim zamanın,
Ne de büsbütün dışında;
Yekpâre, geniş bir ânın
Parçalanmaz akışında

(Bütün Şiirleri s. 19)

Şekil

Tanpınar, şiirde şekle son derece önem veren bir şâirdir. Ona göre şekil ve muhteva, tâ şiirin başlangıcından itibaren herhangi bir ayrılığı kabul etmeyen bir tek mevcuttur. Şiir, bir şekil meselesidir. Tanpınar, hocası Yahya Kemâl'den şekil mükemmelliğini öğrenen adamdır. Kendisi de, onun

¹⁸ Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*, s. 1251.

gibi şiirler üzerinde uzun süre çalışmış ve az şiir yazmıştır. O, şeklin kendisini kısıtlamadığını, bilâkis bu oyuna riâyet etmekle daha mükemmele ulaştığını söyler. "Şekle inanıyorum, çünkü kurduğu zarûretler ve getirdiği zorluklarla o, bana, kendimi tahakkuk ettirmek imkânını veriyor. Onu ararken kendimi buluyorum. O beni ayıklıyor, temizliyor ve derinleştiriyor. O, benim hareket sahamdır, bu üç veya dört kita içinde ben, muharebelerimi veriyor, zaferlerimi kazanıyor ve ricatlerimi idâre ediyorum. Ve her defasında çok esaslı bir şeyi, bir oyuna riâyet etmeyi öğreniyorum. Sözümü başkalarının sözünden ve sükûtumu başkalarının sükûtundan ayıran odur."¹⁹

Tanpınar'da şekil her şeyden evvel, dilin vezin ve kafiye ile yoğrulmasıdır. Vezin, kafiye ve şiire ait diğer unsurlar, sanatkârda yavaş yavaş şahsî bir teknik hâline gelirler. Böylece dile, sanatkârın kendi sesi, benliği, iç hayatı ve tecrübesi birlikte girer. Buna muvaffak olan şâir, mısra teşekkülünü sağlamış olur.

Tanpınar, şiirin şekli için vezin ve kafiye ihtiyacı olduğunu savunur. Şimdi form için gerekli olan vezin ve kafiye bahsine geçebiliriz.

Vezin

Ahmet Hamdi Tanpınar, şiirlerinde vezne büyük önem vermiş ve onun ses ve müzikalitesinden (musikîsi) büyük ölçüde faydalanmıştır. O, şiirlerinde vezin olarak heceyi tercih etmiştir. Serbest vezinli şiirler de yazmıştır, ancak onlar, dikkate alınacak kadar yekûn teşkil etmezler.

Tanpınar vezni, oyunun şartı olarak kabul eder. O, geleneğe bağlı bir şâirdir. Kendisini, şekillerin ve kâidelerin içinde daha emniyette hisseder. Böylece daha şahsî olacağı kanaatini taşır. "Bir veznin etrafında başlayan o ilk mısra, onun içimizde kımıldanışı, o veznin, yani sesin birden size ait bir 'rytme' oluşu, onu benimseyerek emrine girmeniz. Kafiyelerin tuttuğu ışıktaki onları uyandırdığı dikkatle adım adım yürüyüşünüz... Birden dilin içine düşersiniz. Her kelimeyi ayrı ayrı bulmak, ayırmak, bir biri ile kaynaştırmak lâzımdır. Yavaş yavaş kıtalar veya büyük ritm cümleleri başlar... Bu başlama, bu yürüyüş, bu bitişte şiirin sırrı teşekkül eder."²⁰

Tanpınar, vezne karşı çıkan sanatkârları da eleştirir. Veznin, şâirin hareket alanını kısıtladığına da inanmaz. Ona göre vezin, ibdânın zarûretlerindedir, sanatın nizâmından vazgeçirtecek sebepler olamazlar. O, Orhan Veli ile başlayan "Garip" akımına da heves etmemiştir. Onları, şöyle eleştirmiştir: "Bugünkü şiirimizin bence en büyük meselesi, gençlerin vezni büsbütün bırakmış görünmeleridir. Şiir, bir milletin öz malıdır, hangi şekilde olursa olsun dilin çiçeğidir ve herkesin malı olan bir ölçü ister. Fransız ve

¹⁹ Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, s. 26.

²⁰ Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, s. 316.

İngiliz şiiri çok yenileşti, çok değişti. Fakat vezni ve klâsik mısra'ı büsbütün bırakmadı. Biz evvelâ aruzu bıraktık, sonra heceye sırt çevirdik, vezinsiz mi kalacağız."²¹

Gençlerin vezinsiz ve kafiyesiz şiire gitmelerinin yenilik ihtiyacından değil kolaylığa kaçmaları teşebbüsünden kaynaklandığını belirtir. Ona göre insan, oyunun şartlarını kabul ederek de yeni şiirler ortaya koyabilir. Tanpınar, aruz veznini şiirlerinde kullanmamıştır. Ancak hocası Yahya Kemâl'in, aruz vezni ile yazdığı güzel şiirleri her zaman beğenmiş, kendisi hece vezni ile aruz âhengini yakalamağa çalışmıştır. Bunda da başarılı olduğu söylenebilir. Yahya Kemâl'in aruzla şiir yazılmadığı dönemde başarılı olmasını ve sevilmesini ise şöyle anlatır: "Yahya Kemal'in halkımız ve münevverimiz tarafından o kadar sevilmesinin sebebi, sanatta ve düşüncesinde hâlis olmasıdır. O, gidilecek yolu, yapılacak şeyi en genç yaşında bulmuş ve bir daha bırakmamıştır. Bütün edebiyatımızda üstünde münakaşa edilemeyecek tek insan odur. Aruz kullanmasına gelince, sadece bütün bir devrin modasına karşı gelen bu ısrarı bile büyük bir kuvvettir. Aruz onun elinde millî bir vezin olmuştur."²²

Hece vezni ile gerçekten güzel şiirler yazan Tanpınar'ı, talebesi Mehmet Kaplan, hececiler arasından bir tek ismin seçilmesi hâlinde yine onu, yani Tanpınar'ı seçeceğini bilhassa ifade etmiştir. Tanpınar'ın muassır olan diğer büyük hece şâirleri ise Necip Fâzıl Kısakürek, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Muhip Dranas ve Cahit Sıtkı Tarancı'dır.

Kafiye

Kafiye de vezin gibi, Tanpınar'da ritim ve musikî unsurudur. Şekle önem veren Tanpınar, vezinle birlikte kafiyenin de kullanılmasından yanadır. Şüphesiz o, şiirleri içerisinde kullandığı kafiyeleri, ilk yazdığı gibi bırakmamış, üzerinde uzun ve yorucu çalışmalar yapmıştır. Bu yüzden şiirine kafiye olan kelimelerin, iyi seçtikleri göze çarpmaktadır.

Bir evvelki vezin bahsinde belirttiğimiz gibi, Tanpınar için şiir, bir şekil meselesidir. O, bu konuda şunları söyler: "Şekil, her şeyden evvel dilin vezin ve kafiye ile yoğrulmasıdır. Vezin ve kafiye ve şiire ait diğer kaideler yavaş yavaş bizde şahsî bir teknik hâline gelirler."²³

O, Valery'nin şâirde kulağın daima uyanık bulunması tavsiyesine de katılır. Şiirlerindeki vezin ve kafiyeler, kulağa hoş gelir, adetâ musikî âhengi verirler. Tanpınar, şiirlerinde umumiyetle tam kafiyeleri kullanır, yarım ve zengin kafiyeler biraz daha az kullanılmıştır. Rediflerden de âhengi temin maksadıyla istifade etmiştir. Şiirlerinde tok sesli kafiyeler fazlaca yer alır.

²¹ A.g.e., s. 312-313.

²² A.g.e., s. 298

²³ Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, s. 259.

O, kendi yaşadığı dönemde vezne ve kafiyeyle lâkayt davrananları tasvip etmemiştir. Bunun sebebini, sanatkârların hürriyet aşkına bağlar. Bu tür sanatkârların şekil unsurlarının-bilhassa vezin ve kafiye-onları rahat hareket etmede kısıtladığına, esarete tutan bir zincir olduğuna da hak vermemiştir. Vezin ve kafiye'nin muayyen şekillerinin ihmâli yüzünden dayanıksız eserler doğduğunu söyleyen Tanpınar; Valery'nin de şu cümlesini hatırlatmadan geçemez: "Her hayvan ölür. Fakat ölenler içinde iskeletsiz hayvanlar hem az yaşarlar hem de çok daha çabuk kaybolurlar."²⁴ Bu sözden de anlaşılacağı gibi o, şekilci bir şâirdir.

Dil ve Üslûp

Dil

Şiirin en önemli malzemesi şüphesiz ki dildir. Her sanatkâr, içerisinde yaşadığı cemiyetin dilini kullanarak sanatını icrâ eder. Böylece hem dil yeni anlamlar kazanarak gelişirken, sanatkârda kendi varlığını ve sanatını dil yordamıyla ortaya koymuş olur.

Şiiri diğer güzel sanatlardan ayıran da, bu "dil"dir. Diğer sanatlar kendilerine has maddelerle icrâ edilirken, şiir doğrudan doğruya umuma ait olan ve onun ihtiyaçlarından doğan lisanın gücünü alır. Dilin en önemli vazifesi, insanlar arasında anlaşmayı sağlamasıdır. O, muayyen ihtiyaçlardan doğmuş, onların genişlemesiyle tekâmül etmiş bir vasıta. Tanpınar, dil hakkında şunları söyler: "Yalnız şiirdir ki yazıldığı lisanın malıdır. O lisânda okunmak şartıyla güzelliklerine sahiptir, vardır. Çünkü şiir dilin özüdür, kokusudur, lezzetidir, musikî kabiliyetidir, yahut bunlardan doğan hususî bir şekildir."²⁵

Tercüme ile sevilen olmadığını belirten Tanpınar, bazı şâirlerin yaşadıkları devirlerde kendi dillerinin hudutları aşmalarını da, onların yazmış olduğu şiir dilinin tanınmasına bağlar. Ona göre en büyük dünya ölçüsü de, dilin kendi millî karakterini ortaya koymasıdır. "Bir milletin dili olmaktan daha büyük dünya ölçüsü yoktur"²⁶ der.

Tanpınar için şiir dili, plastik bir şeydir. O, şiir dilinin müzikalite sağlamasını, göze ve kulağa ait bütün unsurların form endişesiyle kullanılarak, plastik madde gibi yoğrulmasını, konuşma lisanından ayrılmasını ister.

Şiir, tek millî sanattır. Onun vasıtası da millî dildir. O, dilin önemini vurgularken yaşadığı memleketin dışında şöhret yapan tek şâirin bile olmadığını söyler. Hiçbir millet, büyük bir şâirini başka bir milletin

²⁴ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, C. III s. 508.

²⁵ A.H.Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, s. 38.

²⁶ *A.g.e.*, s. 41.

yardımıyla tanımamıştır. Şiirde şöhret, yerinde teşekkül eder. "Şiir, bir iç kale sanatıdır. Çünkü dil, vasıta olarak değil, malzeme ve nesîç olarak kullanıldığı zaman milletin iç kalesidir. Böyle alınınca, bir milletin insanının, tarihinin, kültürünün ta kendisidir, köpüğüdür, çiçeğidir, tacıdır. Onunla yapılan sanat, bir iç kale sanatı olur. Zaferlerini yavaş yavaş oradan yapar. Şâirin Roma'sı kartallarını zamanla surlarının dışına çıkarır."²⁷

Tanpınar'a göre, bize dilimizin kapısını açan Yahya Kemâl'dir. Kendisi de onun izinden yürümüş ve dilde mükemmeliyete gitmiştir. Nâzım Hikmet'in de Yahya Kemâl'den sonra en dikkate değer dil makinesini kuranlardan birisi olduğunu söyleyerek ihmal edilmemesi gerektiğini savunur.

Devrinde gençlerin iki büyük maden bulduğunu, bunların halkın dili ve halkın kendisi olduğunu söyleyen şâir, bu gençlerin şiiri ve sanatı ihmal ettiklerini ifade eder.

Dilin en mühim unsuru kelimelerdir. Bir dilin kelime sayısının fazlalığı o dilin işlenmişliğini ve zenginliğini gösterirken; şâirlerin kelime kadrolarının zengin olması da onların değerini artıran kıymet hükümleridir. Tanpınar, kelimeler konusunda: "Hiç kimse başı veya sonu şöyle olan kelimeler şiire giremez dediği gibi, bunun için umumî istatistik de yapılmamıştır. Fakat bu, hemen her lisânda, sanatın nizamında yer almamış binlerce kelimenin mevcûdiyetini men etmez... Kelime, şiire büsbütün başka hususiyetleri için girer. O, artık şiirde yalnız kâmusta mevcut falan veya filan mânâların sahibi olan kelime değil, bir hâlet-i rûhiyenin malzemesini kendinde bulmuş olduğu bir sanat malzemesidir."²⁸

Şiirin malzemesi dil olduğu için, hudutları diğer sanatlara göre daha dardır. Bu yüzden sanatkâr, en iyiyi ortaya koymak için kelimelerle daha çok mücadele etmek zorundadır. İşte bu cehdi gösteren Tanpınar da, Yahya Kemâl gibi, "Türkçe ağzımda annemin sütü gibidir" düstûrundan hareketle, kelimeler üzerinde kuyumcu titizliğiyle durmuş, iyi işlenmiş bir şiir dili oluşturmuştur.

Musikî

Tanpınar'ın şiir estetiğini oluşturan unsurlardan biri, "musikî"dir. O, musikîye karşı büyük bir ilgi duymuştur. Bu ilginin başlıca sebebi, seslerin âhenginden alınan zevkten ziyâde, onların kendisinde birtakım hayâller ve hisler uyandırmasıdır. Musikî, zamanın kendisini vermektedir. Musikî, Tanpınar'da bir huzursuzluk duygusu uyandırır. "Fakat aynı musikî, tıpkı hayatın acı tecrübeleri arasında insanın saadet va'adeden bazı ümitler ve

²⁷ A.g.e., s. 40.

²⁸ A.g.e., s. 18.

hayâllerle karşılaşması gibi, bizi ne olduğu açıkça anlaşılmayan ulvî, dinî veya tabiatüstü denilebilecek varlıklarla temasa getirir."²⁹

Tanpınar'ın, Dede'nin Mâhur Bestesini ilk defa dinlediği zaman, birden bire gözlerinin önünde çıplak bir manzaraya hâkim olan büyük bir ağacın canlanması ve Eyyûbî Bekir Ağa'nın Mâhur Bestesinin onda, ne zaman gördüğünü bilmediği bir kadın yüzüyle birleşmesi musikînin onun üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermeye yetecektir.

Tanpınar'ı musikîye götüren sebepler vardır. Bunlar; Batı musikîsi ve bizim klâsik musikîmizdir. Klâsik musikîmize ait zevkin tadını fark etmesinin arka plânında Yahya Kemâl'in meşhur,

Çok insan anlayamaz eski mûsikîmizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden.

(Kendi Gökubbemiz s. 40)

beytinin ifade ettiği kıymet hükmü yatar. Tanpınar, musikî konusunda şöyle der: "Fakat hayatında asıl çalışma devresi, Garp musikîsini tanımağa başladığım zaman açıldı. Gâzî Terbiye Enstitüsü'nde iki sene birkaç yüz plâğın içinde yaşadım. Sonra bizim musikî-şinâsları tanıdım. Her eserimin başında, -en küçük şiirim bile- Garp'tan veya bizden bir musikî eseri vardır. Ve belki de beni şahsiyetimin asıl idrâkine, ancak eriştiğimiz zaman varlığını öğrendiğimiz noktalara götüren mûsikîdir. Kompozisyon için örneğim de mûsikî olmuştur."³⁰

Tanpınar'ın bütün şiirlerinde tabiat, bir musikî gibi duygulara refâkat eder. Musikî, onun şiirlerinde meydana gelen değişmeyi anlatır.

Ey eşiginde bir ânın
Durmadan değişen şeyler
Baş ucunda bir rüyânın
Bu aydınlık oyun bekler. (Bütün Şiirleri, s. 22)

mısraları, onun bütün şiirlerinin hem muhteva hem de kompozisyonunu verir. "Tanpınar'ın musikîden hoşlanma sebeplerinden biri, doğurduğu imajlar ise, ikincisi seslerin akışından meydana gelen âhenk olmalıdır."³¹

İnsanın biraz da ses olduğunu söyleyen Tanpınar; hislerimizin, heyecanlarımızın, bütün iç varlığımızın sesimizde olduğunu vurgular. "Sesimiz, nabzımızla beraber değişir. Çılgılık şiirin yarısıdır. Bütün mesele, dili sesin kendisi yapmaktır. Bu adım adım, yani mısra mısra olur. Şu hâlde her mısra şekildir. Sanatta hocalarımın biri olan ve şiirlerini çok sevdiğim Stephane Mallerme mısra'ı (birçok kelimelerden yapılmış hususî bir

²⁹ Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, s. 102-103.

³⁰ Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, s. 307

³¹ Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, s. 192

dalgalanması olan tek ve uzun bir kelime) diye tarif eder ki çok doğrudur."³² diyerek görüşlerini belirtir.

Toparlayacak olursak, musikî Tanpınar'ın belirttiği gibi kendi estetiğini veren bir unsurdur. O, yaşanan âni musikî ile anlatmaya ve hissettirmeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Onun sadece şiirlerinde değil, hikâye ve romanlarında da musikînin yeri ve önemi fazladır. Kendi rüyâ hâlini adetâ musikî ile boşaltmaya çalışır. Musikî onu "ebediyete" ulaştıracak bir vasıtaadır.

Üslûp

Tanpınar, şiirlerinden de anlaşılacağı üzere üslûpçu bir şâirdir. O, şiirlerinin mükemmel olmasını istemiş ve onlar üzerinde yorucu çalışmalarda bulunmuştur.

Tanpınar'ın üslûp özelliklerinden biri, -ve en önemlisi- göz önünde renkli bir tablo veya hayal âlemi vücûda getirerek bunların müşahhaslık kazanmalarındır. O, bunu yaparken musikînin ve rüyânın etkileyici gücünden yararlanır. Şâir, gençlik şiirlerinde santimental ve hüznü bir atmosfer altında kalır. Bunun sebebi kuvvetle tesiri altında kaldığı Ahmet Hâşim ve çok sevdiği annesinin ölümüdür. Mehmet Kaplan, bu dönem şiirleri için şu yorumda bulunur: "Şâir, Mütâreke devrinin mahsûlü olan şiirlerinde, dış âlemi de, benimsediği santimental hassasiyet tarzının arkasından seyreder. Antalya'nın ithâf ettiği 'Sonbahar' şiirinde tam bir santimentalizm hakimdir."³³

Tanpınar'da ölüm, sanat, kadın, ebediyet, rüyâ, musikî bir birleriyle alâkalı olarak onun eserlerinde iç içe yerleşmiş ve mühim bir yer tutmuştur.

Tanpınar, gençlik şiirlerinden sonraki dönemde dış dünyayı dışarıdan seyretmiş ve eserlerinde onun kendisi üzerinde bıraktığı intibâları anlatmıştır. Merhum Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın dediği gibi, "Valery'nin şiirine esas itibarıyla hareket, Tanpınar'ınkine ise seyir ve temâşâ (contemplation) hâkimdir."³⁴

Tanpınar'ı, ilk şiirlerine hâkim olan aşırı duyarlılıktan (sensualite) kurtaran, Valery'nin tesiriyle, kendisinde bulduğu yeni estetik zevk olmuştur. Böylece şâir, hem dış tabiata hem de iç âlemine daha objektif bakmış ve 'pittoresk' bir anlayışa yönelmiştir. Mehmet Kaplan, bu anlayıştan yola çıkarak onun şiirlerini üç bölümde tasnif etmiştir:³⁵

Dış âlemi tâsvir eden şiirler

³² Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*, s. 1254

³³ Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, s. 30.

³⁴ A.g.e., s. 94.

³⁵ Bkz. Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*.

Tanpınar'da tam mânâsıyla 'parnesyen' denilebilecek objektif şiir yoktur. Bu devreden objektif tabloya en çok yaklaşan şiir, 'Sabah' şiiridir. Burada resim ve heykele yaklaşan bir plâstiklik ve objektiflik vardır. Şairin Şiirler isimli kitabında sadece göze hitap eden şiirler daha fazladır. "Uyanma", "Deniz Ufkunda", "Sabaha Karşı", "Gezinti", "Her Şey Yerli Yerinde", "Mavi Mavi İdi Gökyüzü", "Bursa'da Zaman", "Deniz", "Akşam" şiirleri dış âleme ait varlık veya manzaraları tasvîr etmeleri bakımından bu gruba dâhil edilebilirler. Fakat şâir, bunlarda da objeleri imajlar vasıtasıyla değiştirmek suretiyle sembolik hâle sokar.

Tanpınar'ın ruhu, bütün şiirlerinde, rüyâlarında ve hayâllerinde dahi dış âlemde, geniş mekânda yaşar. Şâir, nadir olarak kapalı mekân tasvîri yapar.

Ruh hâllerini imajlar ve sembollerle anlatan şiirler

Bu bölüme giren şiirlere en güzel örnek 'Gül' şiiridir. Baştan sona gülün şâirde uyandırdığı imajlardan mürekkeptir. Burada her imaj, gülü bir duygu veya düşüncenin sembolü hâline koyar. 'Raks' şiiri de baştan sona raksı değiştiren, onun mânâsını araştıran ve ifade eden imajlarla doludur. Tanpınar'ın hemen hemen bütün şiirlerinde, dış âleme ait objeler, mâhiyet ve mânâ değiştirirler.

Serbest imajlara dayanan şiirler

Tanpınar, Antalya Lisesi'ndeki genç kıza gönderdiği mektubunda estetiğini "musikî ve rüyâ" formülü ile özetlemiştir. "Rüyâ" kelimesine, hem dış hem de iç âleme ait imajlar; "musikî"ye de her ân değişme mânâsını vermek şartıyla çeşitli duygu ve hayâlleri çağrıştırması onun önemli özelliğinden biri olmuştur.

Tanpınar, tabiatın sır dolu havasını görüntüler arasında vermek suretiyle izlenimcilere ve sembolistlere yaklaşmıştır. O, kapalı âlemler şeklinde yazmak istediği şiirinde sayısız mecazlara, semboller ve soyutlamalara yer verir. Daha çok siyah-beyaz tezadı üzerine kurulu bir resim görüşü ile tablolar yapmıştır. Söz gelişi: Sessizlik kavramı, "Güvercin Bakışlı" şeklinde anılmış; zaman ise "Bir yavru kuş gibi kayalardan doğmuş, bir rüyâdan kapmış gibi bembeyaz, veya "Billûr bir âvize" hâlinde tasarlanmıştır. Ayrıca tutuşmuş mercan rüyâsı, güvercin kanadının köpükten yapısı, kanlar içinde çırpınan güneş, yıldız kervanı, gül yangını, mücevher kanatlı kuşlar gibi renkli imajlar onda çokça bulunmaktadır.

Tanpınar, mısraya çok önem vermiş, Valery'yi bu konuda örnek almış ve bu konuda "Bir mısra tek başına bütün bir cihan olması lâzım gelen şeydir"³⁶ demiştir.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, Tanpınar, üslûba büyük önem vermiş bir sanatkârdır. O, her şiirinde değişik imaj ve semboller kullanarak okuyucuya güzel şiirler sunabilmiş ender sanatkârlardandır. Şekle önem vermesi, dil güzelliğini araması, muhtevayı iyi seçmesi onun üslûbunun başlıca özelliğini verir. Onun üslûpçu olmasının ardında, şüphesiz Batı'dan gelen tesirler de vardır.

Sonuç

Ahmet Hamdi Tanpınar, Cumhuriyet Devri Türk şiirine damgasına vurmuş sanatkârlardandır. O, sadece şâir olarak değil, hikâyeci, romancı, denemeci, edebiyat araştırmacısı olarak da güzel eserler ortaya koymuştur.

Şiirlerini -son şiirlerini saymazsak- hece vezni ile yazmış ve bunda da kanaâtimizce başarılı olmuştur. Şekle ve şiir diline önem veren Bursa'da Zaman şâiri, bu anlayışını sonuna kadar devam ettirmiş ve edebiyat tarihimize iyi işlenmiş, pittoresk şiirler hediye etmiştir.

O, şiiri bir gâyeye, amaca, politik ve ideolojik fikirlere âlet etmemiş, güzelliği şiirin kendi bünyesinde aramıştır. Bu anlayışı ile o, "saf şiir" peşinde olan Ahmet Hâşim'e yaklaşmıştır. Çocukluğundan itibaren tesiri altında kaldığı bu şâir, onda santimental bir hava yaratmıştır.

Tanpınar'ın şiir estetiğini "rüyâ ve musikî" oluşturur. O, şiirlerinde her hangi bir duygu ve düşünceyi, rüyâ ve musikî vasıtasıyla gün ışığına çıkarır.

Şiirlerinin güzel ve mükemmel olmasını isteyen Tanpınar, sosyal fayda ve tesiri de mutlak surette reddetmiştir. Tabiat, onun şiirlerinde karşısına geçilip seyredilen bir obje mâhiyetini almıştır. Bu anlayışı ile o, emprestyonistlere yaklaşır.

Tanpınar, şiirlerinde anlatamadığı duygu ve düşüncelerini romanlarında anlatmıştır. Onun şiirlerinde olduğu kadar, romanlarında da resme has tasvîrlere vardır. Özellikle 'Huzur' bu meyanda ele alınabilecek bir romandır. Romanın kahramanı Mümtaz, Ahmet Hamdi'yi temsil etmektedir.

Tanpınar, şiirlerine ve romanlarına kendi hayatından parçalar sıkıştırılmıştır. Ancak bunları yaparken, onlar üzerinde değişiklikler de yapmaktan kaçınmamıştır.

Kaplan'ın deyişiyle o, hece şâirlerinin yıldızlarından biri, belki de birincisidir.

³⁶ A. H. Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, s. 336.

Kaynakça

- Kabaklı, Ahmet (1990), *Türk Edebiyatı*, C. III, T.E.V. Yay., İstanbul.
- Kaplan, Mehmet (1994), *Şiir Tahlilleri II*, Dergâh yay., İstanbul.
- Kaplan, Mehmet (1982), *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, Dergâh yay., İstanbul.
- Okay, Orhan (1991), *Kültür ve Edebiyatımızdan*, Akçağ Yay., Ankara.
- Okay, Orhan (1990), *Sanat ve Edebiyat Yazuları*, Dergâh Yay., İstanbul.
- Oktay, Ahmet (1993), *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923-1950)*, Kültür Bak. Yay., Ankara.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1988), *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kit., İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1989), *Bütün Şiirleri*, Dergâh Yay., İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1995), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay., İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1992), *Tanpınar'ın Mektupları*, (Haz. Zeynep Kerman), Dergâh Yay., İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1995), *Yahya Kemal*, Dergâh Yay., İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1996), *Yaşadığım Gibi*, (Haz. Birol Emil), Dergâh Yay., İstanbul.